

УДК

Ірина БУРЛАКОВА

СТИЛЬОВІ ПОСТАСІ ОКСАНИ ЛЯТУРИНСЬКОЇ (штрихи до портрету письменниці)

У статті запропоновані можливі шляхи вивчення прози яскравої представниці української еміграційної культури О. Лятуринської у контексті всієї творчості мисткині, чий талант проявився також в образотворчому мистецтві та скульптурі. У роботі обстоюється ідея, що монументальний принцип та багатомірність зображення дійсності – домінантні риси індивідуального стилю, які знайшли свій вияв у всіх сферах мистецького обдарування О. Лятуринської.

Ключові слова: жанр, імпресіонізм, психологізм, мозаїчність.

З усього творчого доробку Оксани Лятуринської найбільш відомою та послідовно популяризованою є та її частина, що тішить поціновувачів поезії. Дійсно, якщо говорити про літературне обдарування, то Оксана Лятуринська більше відома своєю поетичною творчістю. Перший вірш («Ліс шумить») був написаний нею, коли юній поетесі виповнилося тринадцять років (вірш привернув увагу вчителів). Яскравість поетичного таланту засвідчив вірш уже сімнадцятирічної О. Лятуринської, присвячений героям Крут.

Але формовияви естетичної самореалізації цієї різновекторно обдарованої особистості дали українській культурі ще й Лятуринську-скульптора та Лятуринську-художника. А якщо говорити про літературну творчість – ще й талановитого прозаїка – автора збірки малої прози для дітей «Материнки» (1946 р.), яку підписано псевдонімом Роксана Вишневецька.

Ця частина літературного доробку письменниці є малодослідженою, й нині йдеться і про актуальність спостереження над поетикою окремих творів, що склали її прозову спадщину, й про вияв тих стильових характеристик, що в цілому притаманні Лятуринській-літератору, й про потребу описати домінанти індивідуального стилю, що забезпечують інтермедіальне бачення усієї мистецької спадщини О. Лятуринської. Це детермінує спрямування дослідницького інтересу автора статті й її мету – накреслити продуктивні вектори дослідження малої прози О. Лятуринської на шляху визначення місця її новелістики в українській діаспорній малій прозі.

Українське літературознавство активно вивчає джерела авторської свідомості літераторки. Біографія О. Лятуринської описана у ряді статей, але й досі її окремі факти потребують уточнення. Відомо, що майбутня українська літераторка, художниця та скульптор народилася 1 лютого 1902 р. на хуторі Ліс Кременецького повіту біля містечок Катербург і

Вишневець (звідки й походить один із псевдонімів письменниці), що на Кременеччині (нині село Хоми Збараського району Тернопільської області) у шляхетній родині Михайла й Анни Лятуринських. Дослідники біографії О. Лятуринської згадують про роки її навчання в Братській школі в Острозі. Документального підтвердження цього факту не маємо, проте особлива, велична, «княжа» атмосфера, що панувала у давніх стінах Острогу, не могла не вплинути на свідомість юної О. Лятуринської й надалі не проявитися у її слові.

Натомість не викликає сумнівів те, що О. Лятуринська закінчила п'ять класів української гімназії в Крем'янці (це підтверджує запис у матуральному свідоцтві). Відомо також, що в дитинстві майбутня мисткиня виявила жвавий інтерес до читання, що сформувало її пізнавальну активність та естетичний смак, ставши основою для зацікавлення світом прекрасного, мислення художніми образами, «прокинуло в ній пристрасть до пізнання таємниць мистецтва» [4]. А. Золотнюк у своїй короткій довідці про яскраву представницю української культури зауважує: «Ця непересічна жінка приваблювала сучасників і приємною зовнішністю, і товариським характером, і обізнаністю, і, звісно, талантами. Оксана Зінаїда Лятуринська ввійшла в історію мистецтва як поетка, скульпторка і малярка» [1].

Визначаючи місце О. Лятуринської в історії української літератури у своїй статті «Княгиня української духовності», П. Кононенко підкреслює, що вона – «одна з найвидатніших оригінальних постатей української поезії (духовної культури в цілому) і її ім'я з достатньою підставою ставиться між іменами Лесі Українки та Ліни Костенко. При цьому береться до уваги як вагомий творчий доробок, так і масштаби неординарної особистості та тернистий життєвий шлях, що, як відомо, є мало не обов'язковою реальністю кожного талановитого українського митця-патріота» [2, с. 384].

Її еміграцію на Захід спричинили події, що відбувалися на українських землях у 1919–1921 рр. (приєднання Волині до Польщі та військові події на батьківщині). За допомогою родичів О. Лятуринська спочатку виїжджає до Німеччини, а згодом (наприкінці 1923 р.) до Праги. Ще однією вагомою причиною втечі за кордон було небажання юної дівчини стати на шлюбний рушник із багатим нелюбом (на цьому шлюбі наполягав батько Оксани, військовий офіцер).

У Празі О. Лятуринська продовжує здобувати освіту в приватній українській гімназії (закінчує її у 1926 р.), а далі – на філософському факультеті Карлового університету й у празькій Мистецько-Промисловій

школі. Столиця Чехії стала тим містом, у якому сповна розкрився весь світ мистецьких обдарувань О. Лятуринської, зокрема її талант як скульптора. Про цю сферу її мистецької діяльності відомо, що по закінченню навчання у Мистецько-Промисловій школі талановита випускниця отримала нагороду за творчі здобутки, а її скульптури замовила чеська Академія Мистецтв для свого музею.

Не полишаючи скульптурної творчості, О. Лятуринська розвиває свій талант і в малярському мистецтві. Мисткиня послідовно шукає власний стиль, не послуговуючись готовими формами та прийомами, а лише творчо засвоюючи їх. Так, порівнюючи манеру О. Лятуринської, що формувалася на тлі чеського монументалізму, В. Січинський зазначає, що її скульптури «виблискують своєю більш делікатною формою, вродженим відчуттям міри, високим, сказати б, інтелігентним почуттям маси і форми. [...] Все, що було позитивне в напрямку монументалістів, наша різьбарка перейняла в творчій переробці» [6, с. 3].

Більш детальний екскурс у скульптурний та малярський доробок О. Лятуринської з оглядом великих і малих жанрових форм, аналізом робіт, їх долі тощо може стати предметом спеціальної мистецькознавчої студії. У контексті нашого дослідження інтерес становлять ті риси стилю Лятуринської-скульптора та художника, які проявилися у її літературній творчості, зокрема у прозі, а саме – багатомірність зображення постатей та особливого гатунку рельєфність образів, що дала глибокий психологізм письма Лятуринської-новеліста.

Щодо стереоскопічності зображення, яка у творчості дещо еkleктично поєднана зі спробами емблемізації буття, то ця риса стилю виразно проявилася у скульптурі мисткині, на чому наголошує В. Січинський: «Чи беручи теми із звичайного буденного життя, чи символічні постаті для монументів, О. Лятуринська не віддає їх в індивідуальній різноманітності, навпаки, з тисячі окремих спостережень, на підставі різноманітних моментів дійсності, конструює, організує цілість у вигаданій, своєрідній композиції. Оксана Лятуринська належить до тих мистців, для яких природа і дійсність не є мірилом усіх речей – вона не рабськи наслідує природу, а лише з *багатьох індивідуальних особливостей творить сумарну, синтетичну форму* – один закінчений і усталений тип людини» [6, с. 3] (курсив мій. – І. Б.).

Така увага до нелітературної діяльності О. Лятуринської спричинена прагненням осягнути особливості естетичного переживання дійсності цією мисткинею, специфіку її індивідуального стилю, що, безумовно, виводить дослідження творчості Оксани Лятуринської на якісно новий, міждисциплінарний рівень.

Опинившись у Празі, вона поетеса стає членом «Спілки українських митців, письменників і журналістів», співпрацюючи на літературній ниві з Ю. Дараганом, Ю. Липою, Є. Маланюком, Л. Монсендзом, О. Ольжичем, О. Стефановичем та іншими поетами, що входили до Празької школи. Свою лірику публікує часто у «Віснику» Д. Донцова.

Пасіонарний дух празької школи, державотворчий пафос, який пронизує творчість поетів цього угруповання, сама атмосфера творчості як культурософії (нагадаємо, що «пражанин» О. Ольжич за освітою археолог, О. Стефанович – філософ, а Є. Маланюк – культуролог), заснованої на модусах національної ідентичності – ось ті підвалини, що визначили доміанти творчості О. Лятуринської. Поети Празької школи «...відроджували в українській літературі тип вченого-митця, що склався у добу еллінізму, зазнавши в інші епохи певних змін. Науковий потенціал поетів-емігрантів сприяв поглибленню інтелектуального струменя в їх творчості, служив основою для відповіді на запити доби «жорстокої, мов вовчиця» (О. Ольжич). У їх поезії проблеми буття української нації виводилися на обшир світової історії, осмислювалися у контексті всієї цивілізації» [5, с. 7].

Коментуючи змістовий простір перших збірок О. Лятуринської (знакові для історії еміграційної лірики «Гусла», 1938 р. та присвячену пам'яті Ю. Дарагана «Княжу емаль», 1941 р.), критики зазначали, що своєю творчістю поетеса засвідчила нерозривний генетичний зв'язок з українським світом, зокрема з Волинню, надзвичайно самобутньо переживаючи сторінки давньої української історії, відкриваючи історіософський простір своїх текстів. І цю ж тенденцію О. Лятуринської дослідники її творчості могли чітко означити на основі спостережень над текстами, що увійшли до збірки «Веселка». Видана 1955 р. у Торонто, вона завершила поетичне трикнижжя, ставши помітною подією в українській еміграційній ліриці.

Поціновувачі поетичного обдарування О. Лятуринської (а це В. Барка, Ю. Дивнич, Є. Маланюк, Я. Рудницький, Ю. Шевельов та інші представники українського літературознавства та літературної критики) відзначали глибоку закоріненість поетеси у національний ґрунт та українську історію, зокрема її киеворуський, княжий період.

Поетичні візії О. Лятуринської охоплювали українську минувшину від давніх часів і періоду Гетьманщини до епізодів тогочасної – не менш трагічної та героїчної – історії нації. «Дух поетеси обіймав тисячолітній простір і час, а себе й сучасників вона бачила крізь призму реалій та уроків рідної землі...» [4], визначаючи сам стиль письма, відчутні у ньому маніфестації естетики та стилю давнього українського письменства. Звертаємо на це увагу задля акцентуації тієї помітної риси стилю

О. Лятуринської, що виникала унаслідок надзвичайно глибокого вдивляння або ж навіть занурення авторки в атмосферу зображуваної доби, активне переживання простору, який освоює її лірична героїня. Привертають увагу народжені стилем О. Лятуринської асоціації, до яких звертається С. Маланюк: «Якби Ольга чи Ярославна писали вірші, то ці вірші були б поезіями Оксани Лятуринської» [4].

Звертання до «тисячолітнього простору» поезії О. Лятуринської та згадування про її залобленість у давньоукраїнські часи є мотивованими у зв'язку з накресленим вітчизняним мистецтвознавством вектором щодо «монументалізму» слова письменниці. Адже монументалізм – один з головних принципів оздоблення інтер'єру давньоруських храмів і палаців, що виявився у дотриманні так званих іконографічних схем, розроблених середньовічними теологами [7]. Однією з найважливіших вимог було розташування живопису (скульптур) відповідно до їх вагомості, значущості того чи іншого персонажа в церковній ієрархії, що визначало особливості композицій.

У літературі монументалізм втілюється в особливій увазі до місту, у простоті форми, у культурі держави (згадаймо націєтворчий пафос та мотив «туги за державою» у творчості “пражан”), християнський оптимізм, віталізм. Найчастіше до монументалізму відносять такі жанри, як життя і літописи (найяскравішим зразком монументалізму є «Повість минулих літ»), що набули своїх змістово конгруентних форм у націєрозповідному дискурсі поетів Празької школи.

Реконструйований у книзі новел «Материнки» О. Лятуринської український світ органічно вписується у націєрозповідний дискурс діаспорного письменства – від доміантних мотивів до особливого відчуття та насолоди українським словом. «Материнки» – це дев'ять невеликих оповідань «з дитячого життя, які тонкістю малюнка і ніжністю настрою дадуть справжню насолоду тим, хто справді любить літературу і відчуває запах слова» (Гр. Шевчук) [8, с. 42].

Говорячи про «запах слова» у «Материнках», Гр. Шевчук (Ю. Шевельов) апелює до естетики імпресіонізму, закладаючи ще один вектор вивчення прози О. Лятуринської. На імпресіоністичну манеру її письма вказують такі спостереження дослідника: «Кожне оповідання – історія про життя тварини [...] або історія дитячого почуття: першої любові і перших ревностей, першого прояву хоробрости і гуманности, перших спроб у фантазії створити свій ілюзорний світ. Ніби звичайні епізоди, але з такою психологічною пуантою в кінці» [8, с. 42]. Ю. Шевельов значну увагу приділяє ритмові оповіді й звертає увагу на ті стильові параметри творів, що увійшли до збірки «Материнки», які закономірно доводять причетність О. Лятуринської до розвитку

імпресіоністичного письма в українській діаспорній прозі. «Здебільшого фраза чітка і виразно окреслена, емоційна і з лірично-психологічним підтекстом. Оповідання стоять на межі: вони ще наче поезії – ліричність, жіночість, ароматом, філігранню слів...» [8, с. 43]

Зважаючи на запропоновані мистецтвознавцями та літературознавцями пропозиції щодо можливих шляхів та підходів вивчення стильових особливостей творчості О. Лятуринської (йдеться передусім про прозу), маємо зауважити накреслювану тенденцію до їх розбіжностей: з одного боку, дослідниками акцентується монументалізм, з іншого – імпресіонізм, ліризм. Проте зовсім не йдеться про конфлікт інтерпретацій феномену письменниці, а швидше про полістилізм її письма та багатовимірність таланту О. Лятуринської. Запропонуємо можливий шлях гармонізації монументалістичного та імпресіоністичного «підходів» до потрактування поезики її новелістики. І коли вже йдеться про монументалізм, то це насамперед «...типізація форм, зокрема обличчя, ця монументальна, вічна форма», що «найкраще відбиває характер і стиль доби, є в своїх засобах сильніша від усяких способів підкреслення індивідуальних, інтимних обрисів обличчя, що завжди мають випадковий і не сталий характер» [6, с. 3].

Між монументалізмом киеворуської доби, у яку залюблена письменниця, та імпресіонізмом з його акцентованим психологізмом та відчуттям плинності часу є й спільне – мозаїчність. Але якщо у першому випадку йдеться про мозаїку як техніку (у добу монументалізму споруди прикрашалися розкішними настінними мозаїками, фресками, різьбленим каменем, мозаїчними підлогами тощо, які вражали спектром кольорів та їх відтінків), то в другому – як жанр, в основі якого – потреба фіксації усієї емоційної палітри життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Золотнюк А. Зачарована жар-птиця // [Режим доступу] http://vilne.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=11227:zacharovana-zharptycyu&catid=8:almanah&Itemid=5
2. Кононенко П. Княгиня української духовності / Петро Кононенко // Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. (у трьох книгах). Книга друга. – К. : Рось, 1994. – С. 384–388.
3. Лятуринська О. Зібрані твори./ За ред. Б.Гошовського, С.Кузьменко./ Оксана Лятуринська.– Торонто (Канада) : Видання Організації Українок Канади, 1983.– 813 с.
4. Мисткиня, яка від нелюба втекла в широкий світ, але людського щастя не пізнала // [б.а., режим доступу] <http://h.ua/story/254894/>

5. Празька школа : хрестоматія прозових творів / Упоряд., передм. і приміт. В.А. Просалової. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. – 236 с.

6. Січинський В. Оксана Лятуринська (З нагоди ювілею) / В. Січинський // Свобода : український щоденник. – 1954.– 4 лютого. – С. 3–4.

7. Тимофієнко В. І. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття / В. Тимофієнко / Академія мистецтв України; Інститут проблем сучасного мистецтва. – К. : Вид-во Інституту проблем сучасного мистецтва, 2002.– 472 с.

8. Шевчук Гр. Роксана Вишневецька. Материнки / Гр. Шевчук // Арка. – 1948. – Ч. 1 (Січень). – С. 42–43.

Стаття надійшла до редколегії 30.03.2012

I. BURLAKOVA

STYLE IMAGES OF OKSANA LIATURYNS'KA (the writer's portrait features)

Possible ways of studying the prose of an outstanding Ukrainian immigrant culture's representative O. Liaturyns'ka in the context of all her contribution which includes art and sculpture are suggested in the article. The idea of monumental principle and polydimensional reality representation being the dominant features of her individual style which have been reflected in all spheres of O. Liaturyns'ka's gifted works is vindicated in the article.

Key words: genre, impressionism, psychological insight, mosaicism.

УДК 82.0

Лідія МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА

СТИЛІСТИЧНІ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ЯК ЗАСІБ ФОРМАТУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ВИКЛАДУ

Досліджено теоретичну перспективу наратологічного вивчення художнього тексту. З'ясоване функціональне призначення основних засобів форматування наративу, специфіку їх текстової реалізації, особливості рецепції та інтерпретації.

Ключові слова: наратив, аналепсис, пролепсис, анахронія, анізохронія, резюме, сцена, модальність, повторюваність.

Одним із важливих напрямів сучасного українського літературознавства є деталізація наратологічного дискурсу, широка апробація структуралістських методик на матеріалі класичної та новітньої літератури. Ідеї Ц. Тодорова, Ж. Женетта, В. Шміда набувають щоразу нових конфігурацій, впливають на формування концептуальних підходів до тексту в різних академічних школах (зокрема, тернопільська – під керівництвом професора Гром'яка Р.Т., ґрунтовні дослідження, репрезентовані найновішими монографіями та дисертаціями – праці